

ממקבל לנותן¹

משלחת ישראלית של נערים מפנימיה למען נוער יתום ברואנדה

"כל ילד צריך לפחות אדם אחד שיאמין בו" (ר' שלמה קרליבך זצ"ל).

הקדמה

הקריאה לנתינה, כתכונה משמעותית וכמחזקת את האדם הנותן, מופיעה רבות בספרות העולם היהודי ההגותי. גדולי התורה שבכל הדורות, מחז"ל שקבעו כי "על שלושה דברים העולם עומד - על התורה, על העבודה ועל גמילות חסדים"² ועד ימינו אנו, ראו את החסד והנתינה כחובה בסיסית. בין ההסברים שניתנו לחובה זו הוא שהחסד הופך את האדם ממקבל לנותן. כאשר האדם קונה את תכונת הנתינה והרצון להיטיב, הוא מידמה במידותיו לקדוש ברוך הוא. אחד מהרבנים הבולטים שהדגישו זאת היה הרב אליהו דסלר זצ"ל, וכך הוא כותב בספרו "מכתב מאליהו":

כתוב: "עולם חסד יבנה" ... הרי שהנהגת השי"ת עמנו כולה נתינה. ואנו? אם נהיה רק עומדים ומקבלים טובתו, ומבקשים עוד ועוד - "הב הב"י! הלא אנו הולכים ונדבקים בנטילה ואהבת עצמנו, שמזה באה כפיית טובה. ואין תיקון לזה אלא להשתדל לקנות את כוח הנתינה. כאשר ברא אלוקים את האדם עשהו לנותן ונטל. כוח הנתינה הוא כוח עליון ממידות יוצר הכול ברוך הוא, שהוא מרחם ומיטיב ונותן, מבלי לקבל דבר בתמורה... וככה עשה את האדם, ככתוב: "בצלם אלוקים עשה את האדם", כי יוכל לרחם ולהטיב וליתן. אבל כוח הנטילה הוא אשר יתאוה האדם למשוך אליו את כל הבא בתחומו, כוח זה הוא אשר יקראוהו בני האדם "אהבת עצמי". כוח הנתינה הוא שנותן תיקון ותכלית לבריאה כולה.

במאמר זה אעסוק בהשפעת הנתינה על האדם הנותן, באמצעות התבוננות ביישום מעשי של

¹ מאמר זה הינו לקט מתוך עבודת התזה שלי (לקראת הדפסה) בנושא: העצמת בני נוער החיים בפנימיה בעקבות התנדבות חוצת גבולות.

² פרקי אבות, פרק א, משנה ב.

עיקרון זה. במהלך המאמר אסקור את סיפור מסעם של בני הנוער מפנימיית בית אלעזרקי שבנתניה לכפר היתומים ASYV ברואנדה שבאפריקה. במסגרת פרויקט ייחודי זה, נסעו בני נוער ממשפחות מצוקה לסייע ליתומים מעבר לים. נסיעה זו יצרה אצלם מעבר ממקבלים לנותנים והיוותה עבורם תחילת תהליך של שבירת מעגל המצוקה ממנו באו בדרך לעמידה עצמאית ויכולת להתמודד עם קשיי החיים ללא הזדקקות לשירותי הרווחה. גם ליסוד זה מקום חשוב בעולם התורה, כמאמר ר"ע: "עשה שבתך חול ואל תזדקק לבריות"³.

תחילה, לשם ידע כללי, אביא מעט רקע מהספרות המחקרית בנושאים הרלוונטיים. עיקר המאמר יהיה הצגת דברי הנערים עצמם, המתארים את משמעות הנתינה כפי שהם חוו אותה ברואנדה, ואת התהליך האישי שעבר עליהם כמקבלים שהפכו לנותנים. כפי שנראה במאמר, דבריהם של הנערים מבהירים באופן מוחשי את דברי רבותינו על החסד והנתינה לזולת.

הנתונים שבמאמר הם חלק ממחקר שערכתי, והם נאספו על בסיס ראיונות ותצפיות שהכילו בתוכם סיפורי חיים, חוויות, מחשבות, תובנות ותיאורים על פי תפיסתם של הילדים, תחת המכנה המשותף של מעבר ממקבלים למקבלים ונותנים. לטענת המחקר, הדרך האידיאלית להפוך את הילד בסיכון ממקבל לנותן, יכולה להתבצע בעיקר באמצעות חשיפה לטוב אנושי ומעשי זולתנות, או באמצעות השתתפות שלו עצמו בהתנהגות אלטרואיסטית ובכך להגיע למימוש הפוטנציאל של כל ילד וילדה והוצאתם ממעגל המצוקה.

מבוא

ראשיתו של הסיפור בתחילת שנת התש"ע, בבית הילדים ע"ש אלעזרקי בנתניה. בית ילדים זה נוסד בנתניה בשנת 1969, במטרה לשקם ולקדם "ילדים בסיכון" בישראל. כיום, זהו ביתם החם והאוהב של למעלה מ- 200 ילדים, הבאים ממשפחות עם רקע של מצוקה בריאותית, כלכלית וחברתית, אשר אינן מסוגלות לספק את צרכי ילדיהם ולדאוג להתפתחותם התקינה. ילדים אלה חוו מצבי יתמות, פרידת הורים, אלימות, נטישה ועוד. הם הופנו אל הפנימיה בידי משרד הרווחה ונקלטו במסגרות המתאימות.

במסגרת הרצון להעצים את יכולתם של ילדי הפנימיה, וכהמשך לפרויקטים רבים בפנימיה המחנכים לנתינה, הוקם הפרויקט של גיבוש משלחת נוער שתצא לסייע בכפר

³ סנהדרין קיב, ע"ב.

יתומים ברואנדה ⁴ Agahozo Shalom Youth Village ASYV)). בית יתומים זה משמש בית לילדים שחוו טראומות מרצח העם שהתרחש בשנת 1994, ומטרתו לחנך ולהעצים את בני דור ההמשך של רואנדה על מנת שיוכלו להצמיד את מדינתם לעבר עתיד טוב יותר.

מטרות הנסיעה מצד בית אלעזרקי היו להעצים את הנערים והנערות הגדלים בבית הילדים ולחנכם לנתינה חוצת גבולות ותרבויות, להעניק לילדים חוויה מעצבת חיים ולאפשר להם להיות בעמדת הנותנים לאחר שנים של קבלה. כמו כן, הייתה בכך הזדמנות לאפשר לנערים "לראות עולם" ולהיחשף לתרבות שונה וחדשה עבורם. פרויקט זה ממשיך את מטרת העל של הפנימיה בפרט ושל המערך החוץ ביתי בכלל: מימוש הפוטנציאל של כל ילד וילדה והוצאתם ממעגל המצוקה.

הילדים עברו הכנה לקראת הנסיעה. במהלך החודשים לפני מועד היציאה, הילדים קיבלו הדרכות מגוונות ומעמיקות כהכנה למשלחת. התכנים כללו: אחר צהרים של לימוד בשיבת פתח תקווה עם הרב יובל שרלו בנושא "חביב אדם שנברא בצלם" ושיעור בהלכות רלוונטיות למשלחת, לימוד על התרבות וההיסטוריה של רואנדה ואפריקה בכלל, סניטציה, העצמה אישית ותכנים ספציפיים הרלוונטיים לפרויקטים שבוצעו ברואנדה. הלימוד נעשה לצד ובמקביל להכנת הפרויקטים שהילדים התעתדו להקים בכפר הילדים ברואנדה. המשלחת התמקדה בשני פרויקטים עיקריים: האחד - הרכבת עשרים וחמישה זוגות אופניים, אשר הובאו מהארץ בארגונים והורכבו יחד בידי הנערים וילדי הכפר; השני - בניית שישה עשר בסיסים למכלי המים בבתי הילדים בכפר, אשר הורכבו עליהם כדי שיוכלו לאגור את מי הגשמים הרבים שיורדים בעונה הגשומה. המשלחת יצאה לפרק זמן של שבועיים וחצי אשר במהלכם נוצר החיבור בין הילדים מהתרבויות השונות, החולקים גורל דומה של מצוקה. יחד הם הקימו והוציאו לפועל את שני הפרויקטים.

אני הצטרפתי לנסיעה בשני כובעים. הראשון, כראש המשלחת מטעם הפנימיה, אחראי על לוח הזמנים ושלומם של הנערים (שנה שישית בפנימיה בתפקיד רכז של הבנים בגיל חטיבה-תיכון), וכן כסטודנט לתואר שני בקרימינולוגיה קלינית באוניברסיטת בר-אילן, העוקב אחר התהליכים שעברו הילדים בעקבות משלחת זו. מטרות המחקר היו לעקוב אחר התהליך האישי אותו עברו הילדים לאורך מעשה הנתינה יוצא הדופן, ולבחון את משמעותו הכוללת בתוך סיפור חייהם. ייחודיות המחקר מתאפיינת בהיותו מחקר פעולה פנומנולוגי⁵

⁴ <http://www.agahozo-shalom.org>

⁵ צבר בן-יהושע, 1999, המחקר האיכותי בהוראה ובלמידה. הוצאת מסדה - מודן: גבעתיים.

השתתפותי, ומטרתו הינן הצגת מציאות חייהם של הילדים כפי שהם חווים אותה, על ידי התנסותם בעשייה ההתנדבותית והצגת משמעות ההתנסות עבורם. מערך המחקר מבוסס על העקרונות התיאורטיים המנחים את הגישה הפנומנולוגית. המחקר מתבסס על מושגים הלקוחים מן הרעיון המתגבש של הקרימינולוגיה החיובית, כפי שיוסבר בפירוט בהמשך.⁶

בקצרה, שיטת מחקר זו מתבססת על ראיונות שנערכו טרם הנסיעה, יומן תצפית משתתפת תוך כדי השהות ברואנדה וראיון סופי שנערך כשלושה חודשים לאחר הנסיעה. פרק זמן זה, של שלושה חודשים, היווה תקופה משמעותית בו החוויות שעברו חברי המשלחת הופנמו, וכך יכולתי כחוקר לבדוק האם החלו להתרחש תהליכים שונים בעקבות הנסיעה. הראיונות לפני ואחרי נערכו בפנימיה. הראיון הינו מסוג ראיון עומק חצי-מובנה הדומה יותר לשיחה. ראיונות חצי-מובנים אינם עוקבים אחר רצף של שאלות מובנה וקבוע מראש, אלא מתבססים על כך שהחוקר הוא כלי המחקר שנע עם המשתתף על פני רצף, החל משיחה סתמית ועד לתשואל מעמיק.⁷ הראיונות הוקלטו בהסכמת המרואיינים ותומללו לאחר מכן.

המשתתפים במחקר הינם כל 13 הילדים והבוגרים אשר יצאו למשלחת. מהם 10 נערים ונערות מהפנימיה בגילאי 16-18, 8 בנות ו-2 בנים, ובנוסף שלושה בנים בוגרים של הפנימיה (אחד בן 19 טרם גיוסו, ושני חיילים קרביים משוחררים בני 22) שיצאו למשלחת לכפר היתומים ברואנדה. שלושה הינם יתומים ושלושה (מתוכם שנים יתומים) הינם בני העדה האתיופית. טווח השנים בהם הנערים גרו או עדיין גרים בפנימיה נע בין 3 ל-10 שנים. היוצאים למשלחת עברו סינון בידי צוות הפנימיה לבחירת המתאימים למשימה שיוכלו להפיק ממנה את המרב. כל משתתף נשא חלק פעיל בהכנה ליציאה. מפאת הצורך החשוב לשמור על פרטיהם האישיים של המשתתפים לא אציין פרטים מזוהים על כל אחד מהם, אלא אציין תיאור כללי של היוצאים. כיום, בשנה שלאחר היציאה לרואנדה, ארבעה מהם נמצאים במכינות קדם צבאיות, שבעה חניכים בפנימיה, תלמידי תיכון, ושניים לאחר השחרור בצבא עובדים למחייתם.⁸

⁶ Ronel, N. & Elisha, E. (2010). A different perspective: Introducing positive criminology. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*.

⁷ צבר בן יהושע, נ. (2001). מסורות וזמנים במחקר האיכותני. הוצאת דביר: לוד.

⁸ עובדות אלו אינן מובנות מאליהן כלל; יש לראות כיצד בוגרים אלו בדרכם לנפץ את מעגל המצוקה האישי שלהם, וקרב לווידאי בעו"ה, ובעזרת עמותת הידידים של הפנימיה, כי ילדיהם יגדלו בביתם ולא במוסדות.

רקע כללי למחקר

קרימינולוגיה חיובית

קרימינולוגיה חיובית הינה נקודת מבט חדשה של הקרימינולוגיה, הכוללת מספר תיאוריות ומודלים. קרימינולוגיה חיובית מתייחסת בצורה ממוקדת לאוכלוסיה בסיכון, או להתנהגות סוטה ועבריינית, באמצעותן של תוכניות טיפול רשמיות ובלתי-רשמיות ובאמצעות התערבויות, כגון קבוצות לעזרה עצמית. התוכניות מיושמות באמצעות מתן דגש לרכיבים חברתיים חיוביים, כגון חשיפה לחסד, קבלה חברתית, או בהתבסס על תכונות אישיות חיוביות, כגון גמישות וקוהרנטיות.

המבט של הקרימינולוגיה החיובית, אשר מרחיב את המבט של הקרימינולוגיה המסורתית, מתמקד בעיקר בהבנת הגורמים והתהליכים המובילים למה שמוגדר סטייה ומעשים פליליים בהתנהגותם של יחידים וקבוצות, וזאת על מנת לגרום להפסקת הסטייה וליציאה מהסחרור העברייני. קרימינולוגיה חיובית מיושמת בטיפול ובשיקום של יחידים וקבוצות אשר הפגינו התנהגות סוטה או שהיו במצוקה, וזאת באמצעות הדגשת חוויות חיוביות העשויות למנוע את המעשה הסוטה הבא באופן פוטנציאלי או להרתיע ממעשה התנהגות פלילי נוסף. קרימינולוגיה חיובית מתבטאת גם בתוכניות מניעה המבוססות על גישה חיובית. קרימינולוגיה חיובית הינה, כאמור, רעיון המאחד חלק חדש יחסית של מודלים שונים מתוך התיאוריות הקיימות של הקרימינולוגיה. המשותף למודלים אלה הינו הגישה המתמקדת במידות הטובות ובגורמים המוגדרים כחיוביים, אשר נתפסים באופן חיובי על ידי מי שנתקל בהם. בידה של גישה זו יש כוח לכוון אנשים הרחק ממעשי סטייה, הפרעות התנהגותיות ומצוקה.

מספר מחקרים בקרב נוער בסיכון הראו כי הצעירים הללו, אשר ברוב המקרים היו בעלי השקפת עולם אגוצנטרית ופחות מתחשבת בזולת, הרחיבו את תפיסת עולמם לאחר הפגישה עם מתנדבים אשר הציעו להם עזרה⁹. את תפיסת עולמם הקודמת אשר הזכירה קרב הישרדות, החליפה תפיסה חדשה הטוענת כי קיימת בעולם נתינה המתבצעת גם ללא דרישת תמורה, וכי סיפוק אישי יכול להגיע גם מפגישה עם ערכיים חיוביים¹⁰.

יסודותיה של הקרימינולוגיה החיובית נמצאים כבר במקורות היהודיים. ידוע לנו מפרקי

⁹ Elkind, D. (1967). Egocentrism in adolescence. *Child Development*, 38, 1025–1033

¹⁰ Ronel, N., Haski-Leventhal, D., Ben-David, B., & York, A.S. (2009). Perceived altruism: A neglected factor in initial intervention. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 53(2), 191–210

אבות כי "מצווה גוררת מצווה ועברה גוררת עברה"¹¹. את המילה "ונתנו"¹², מפרש רבי יעקב אשר 'בעל הטורים', ניתן לקרוא ישר והפוך; גם מימין לשמאל וגם משמאל לימין. דבר זה מלמד אותנו כי כל מה שאדם נותן ומעניק לאחר בסופו של דבר חוזר אליו.

נוער בסיכון

תקופת ההתבגרות הינה תקופה שעשויה להוות קרקע להתפתחות של התנהגויות ברות סיכון. בתקופה זו קיימים סיכונים רבים העלולים לאיים על שלומם הנפשי והפיזי של המתבגרים, כגון: הופעת דיכאונות, ניסיונות אובדניים, עבריינות ושימוש בחומרים פסיכו-אקטיביים. המונח סיכון מוגדר כמצב העלול לגרום לסכנה ולנזק עתידי או מיידי. אצל בני הנוער המתבגרים הסיכון עלול להופיע בהפרעות התנהגות, בתוקפנות כלפי החברה או עבריינות. ללא התערבות מתאימה ויעילה, עלולה להתפתח מתופעות מעין אלו הפרעה אנטי סוציאלית בבגרות. הנחה זו מאוששת בידי בחינה רטרואקטיבית של השפעותיהם של מצבי הסיכון על בני נוער¹³.

ניתן לומר כי קיימים שלושה מעגלים בעולמו של הנערים בסיכון אשר משפיעים על התנהלותם באופן לא נורמטיבי ואף מובילים אותם לעבריינות. המעגל הראשון הינו מעגל המשפחה; בתקופה המודרנית, המשפחה, שאמורה לספק מקור תמיכה למתבגרים, מאבדת מערכה ואינה מסוגלת להתמודד עם התפקיד המורכב של עיצוב ילדיה. המעגל השני הינו התמיכה החברתית; תמיכה מקבוצת השווים יכולה לחזק את התנהגות הסטייה של המתבגר. במחקרים שנעשו על מתבגרים בסיכון נמצא כי הם ביצעו יותר התנהגויות לא נורמטיביות ואף פליליות כאשר היו חברים בקבוצה שבה היו גורמים עבריינים. המעגל השלישי הינו המעגל הפנימי של הנער עצמו, אשר אין בו את הכוחות להתמודד אל מול הפיתויים והעבריינות.

גם עולם היהדות מודע להשפעתם של מעגלים אלה על הנער. הדוגמה המפורסמת ביותר להתייחסות של התורה לנערים בסיכון היא פרשת בן סורר ומורה. דינים רבים בעניין בן סורר ומורה נוגעים להשפעת ההורים. ניסוח שמבהיר את עניינה של השפעה זו מופיע בפירושו של האלשיך הקדוש על התורה (דברים כא, יט):

¹¹ ד, ב.

¹² שמות, פרק ל' פס' יב'.

¹³ גרין, ד' (2002). מתבגרים בחלל מתרוקן. פנים, כרך 19, 104-93.

כתוב "ותפסו בו אביו ואימו", מי הם אותם ההורים שיביאו את בנם להריגה? ואמרו את חטאינו אנו מזכירים כי בננו זה, כלומר למה שהוא בננו, שאנו בלתי ראויים, הוא יצא בן סורר ומורה". חכמים מכירים גם בהשפעת המעגל החברתי, כפי שאומרת התוספתא¹⁴:-
אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיאכל בחבורה שהיא כיוצא בו.

מובן שהיהדות רואה גם בנער עצמו אחראי למצבו, שהרי מגיל שלוש עשרה הוא נדרש לקחת אחריות על מעשיו ואף נענש על חטאיו. בגיל ההתבגרות הנער נחשב בעל יכולת בחירה, כפי שמלמדנו הרמב"ם: "רשות לכל אדם נתונה... אם רצה להטות עצמו לדרך טובה ולהיות צדיק הרשות בידו ואם רצה להטות עצמו לדרך רעה ולהיות רשע הרשות בידו...".¹⁵

לאמונה ביכולת הבחירה של הנער יש משמעות רבה. בעלי המוסר קראו לאדם להשקיע בחינוך בנו בגיל הנערו, שכן אם לא ייטיב את דרכיו בשלב זה הוא עשוי להידרדר למקומות שלא יוכל לצאת מהם בבגרותו, כבן הסורר והמורה הנזכר לעיל¹⁶. דוגמה לאמירה זו ניתן למצוא בדברי רבנו בחיי, המתבססים על דברי המוסר של שלמה המלך בספר משלי (רבנו בחיי, שמות, פרק א):

ועיקר התוכחת הוא לנער, לפי שאין כלי שכלו שלמים, ועוד שיצר הרע קודם בו ליצר הטוב י"ג שנה, ואין כל מחשבתו והתבוננותו רק בתענוגי העולם והגוף, לפיכך בעודו נער וטבעו רך יצטרך לתוכחת שיהיה לו רסן להנהיגו ולהביאו בשעבוד היצר הטוב, ושיהיה שומע לעצה ולקול מוכיחו ולדברי התורה שכולה תוכחת, שנאמר 'ודרך חיים תוכחות מוסר'¹⁷ שאם יניחוהו להרגיל טבעו בפעל ובהנהגה כאשר יגיע לזמן שלמות שכלו ילאה להשיב אחור הנהגתו. ואותה הנהגה הטובה היא אם רעה לא תיפרד ממנו לעולם, והוא שכתוב 'חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה'¹⁸, כי בימי הזקנה רחוק הוא להחליף טבעו שכבר הורגל בו, על כן ראוי לו בעודו נער שישמור דברי התוכחת, ועם זה יקנה לנפשו תועלת רבה וזכות גדול, והוא שאמר דוד ע"ה 'במה יזכה נער'¹⁹ וגו'. ומפני

¹⁴ תוספתא, סנהדרין, פרק יא'.

¹⁵ רמב"ם, הלכות תשובה, פרק ה' הלכה א-ב.

¹⁶ "וכי מפני שאכל זה תרמיטר של בשר ושתה חצי לוג יין האיטלקי אביו ואמו מוציאים אותו לסקילה? אלא הגיעה תורה לסוף דעתו של בן סורר ומורה, שסוף מגמר נכסי אביו ומבקש לימודו ואינו מוצא, ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות, אמרה תורה ימות זכאי ואל ימות חייב, שמיתתן של רשעים הנאה להם והנאה לעולם" (סנהדרין עב, ע"ב)

¹⁷ משלי, פרק ו', פסוק כג'.

¹⁸ משלי פרק כב', פסוק ו'.

¹⁹ תהלים פרק קיט', פסוק ט'.

זה יזהיר שלמה תמיד להוכיח את הנער בשבט מוסר, הוא שאמר 'איוולת קשורה בלב נער שבט מוסר ירחיקנה ממנו'²⁰ יאמר אפילו כשתהיה האיוולת דבקה בלב הנער וקשורה שם בשכבר הורגל בה ימים רבים, אל תתיימש ותאמר אין לו תקנה כי מאחר שהוא נער שבט מוסר ירחיקנה ממנו, יוכיחנו מעט מעט ויכנס בלבו התוכחת, כי דבור המוכיח רך ועם השקידה יעשה רושם בלב הנוכח, כאשר תראה בטיפת המים שהיא רכה ונוחה, ועם השקידה תיקוב חור באבן הקשה. ואם נתיימש ממנו ולא השתדל בתוכחתו הנה זה שונאו, והוא שאמר שלמה ע"ה 'חושך שבטו שונא בנו ואוהבו שחרו מוסר'.

האמונה ביכולתו של הנער להשתנות מלווה גם את צוות הפנימיה. הנערים מתמודדים בחייהם יום יום על מנת לצאת ממעגל המצוקה והפשע מתוך בחירה בחיים ובטוב. כאמור, הדרך לחנך את הנערים לבחירה זו היא באמצעות חשיפתם לנתינה לזולת. כך יתפוס הנער כי יש טוב בעולם וניתן לפעול על פיו על אף הקשיים מבלי להיחשב חלש או להינזק. לסיום חלק זה של המאמר אצטט את דברי המחנך הדגול יאנוש קורצ'אק המשקפים גישה זו:

יש לך - תן. קשה? אני יודע. אבל תן בכל זאת. ללא תרעומת, מכל הלב. זה חשוב. ניסיון - ומי יודע? אולי בשורת הימים שיגיעו (לא כ"כ מהר), כאשר ישתנה האדם (חייבים להאמין), והוא ייהנה יותר לתת מאשר לאגור. פשוט לא יהיה מסוגל לנהוג אחרת. בינתיים תעניק משלך באורך רוח, עד אשר (חייבים להאמין) יחלוק האדם בשמחה את מה שיש לך.²¹

דברי נערים חיים

משלב זה ואילך אציג טעימות מתוך הממצאים שעלו מן הראיונות עם הילדים בנוגע לתחומים שונים מחייהם שהושפעו מהמסע. ניתן לחלק תחומים אלה לשלושה נושאים מרכזיים, בבחינת "דע מאין באת ולאן אתה הולך"²². ראשית, אביא את דברי הילדים אודות המקום שמהם באו, היחס של משפחותיהם למסע ושלבי ההכנה אליו; אחר כך אביא את רשמיהם וחוויותיהם מהנתינה עצמה; לבסוף אביא את רצונותיהם ותכניותיהם של הילדים לעתיד שהושפעו מהמסע.

²⁰ משלי פרק כב', פסוק טו'.

²¹ יאנוש קורצ'אק, איך לאהוב ילד.

²² מסכת אבות, פרק ג, משנה א.

הבית

"האדם אינו אלא תבנית-נוף מולדתו"²³, קבע שאול טשרניחובסקי, והוסיף על כך אדד²⁴ כי הבית הינו בית-הגידול של מחשבותיו, אמונותיו ודמיונותיו של האדם, ובתקופת החיים הראשונה לחייו מעוצבת הקרקע שמכינה אותו להמשך חייו על ידי תמסירים חיוביים או שליליים המופנים כלפי הילד. הילדים שהגיעו לפנימיה, כל אחד בזמנו הוא, שייכים, בשונה מילדים רגילים, לשני בתים. הראשון, הבית שבו נולדו וגדלו ובהמשך הוצאו ממנו, והשני - בית הילדים. אי אפשר וגם לא נכון להתעלם מהבית הראשון, שהרי מכורח המציאות נראה כי לבית הגידול הביולוגי משמעות רבה בחייהם של הילדים. רובם חוזרים אליו אחת לשבועיים ובחופשות, וכן עתידים לשוב אליו בסיימם את תקופת הפנימיה. בראיונות שנעשו עם הילדים קיימת התייחסות ברורה לעמדות שנקטו ההורים לגבי הנסיעה, ובהערכת הילדים את אשר קיבלו בביתם הביולוגי. חשוב לציין כי במהלך הראיונות, על מנת שלא לפגוע בילדים, לא נשאלו הילדים על סיבת הוצאתם מהבית, אלא אך ורק על עמדת ההורים והלך הרוחות בבית לקראת הנסיעה והשלכותיה.

מדברי הילדים ניתן היה לשמוע את תגובות ההורים מלאי הגאווה על יציאת ילדם לרואנדה. בנוסף, מדברי ילדים שהוצאו מהבית עקב כשל בתפקוד ההורי, והמתארים קבלה של תמיכה הורית, ניתן היה לשמוע תחושה של פיצוי על מה שהיה חסר להם בילדותם המוקדמת. כך למשל אמר רועי: הורי מתרגשים אך גם חוששים, כי אין הורה שלא חושש, אבל בעיקר הם תופסים ממני שהבן שלהם טס לעזור במשלחת מיוחדת.

משה שגר עם הוריו, אמר כי לטענתם - מסוכן שם, אבל מסתדרים, ויהיה בסדר, וזו חוויה טובה אחרי הצבא.

לעומת ההורים התומכים, אצל דליה, שגרה עם משפחתה, ההורים לא תמכו כלל בנסיעה: הוריי מתנגדים, ולא מעודדים את הנסיעה, ומעדיפים שאשאר בארץ. (שאלתי: "למה?") גם מחלות, אבל בעיקר מבחינת הדת שאסור לעזוב את הארץ, אבל אני בסדר עם זה.

ישנם ילדים במשלחת שהמפגש עם ילדים יתומים מגיל צעיר לא זר להם, הם עצמם יתומים מאם או מאב. הם רואים את הנסיעה באופן שונה מהילדים האחרים, כך למשל נאוה סיפרה: אמא נפטרה כשהייתי ילדה, והיא אומרת לי מהשמים 'לכי לעזור'.

נקודת מבט נוספת על השפעת הנסיעה על היחס לבית הביולוגי, קשורה לעובדה שחלק

²³ כל שירי שאול טשרניחובסקי, 1937.

²⁴ אדד, מ' (1981). השפעת התינוג בתהליך ההתהוות העצמית. עבריינות וסטייה חברתית, ט', 77-88.

מהילדים הם בני העדה האתיופית. בשבילם הטיסה לאפריקה מחזירה אותם אחורה, אל המולדת הישנה. בדרך לרואנדה עוצרים בנמל התעופה באתיופיה, כך שהטיסה עוררה התרגשות רבה בקרב הילדים הללו ולא פחות בקרב ההורים. כך למשל סיפרה נאוה, שגרה עם אביה ואחיה: אבא שלי ממש רוצה לבוא איתנו בגלל שהוא מאפריקה, אז הוא מחובר לזה, אבל לא רק אלא כי זו גם שליחות. הוא חי שם, אז הוא יודע שהם לא מפותחים כמו כאן ולכן זו מצווה אמיתית.

ההכנה

כמה מהילדים שיתפו אותי במחשבות האינטימיות שלהם על ההתלבטויות מה מניע אותם לצאת לרואנדה.

שלום: המחשבה שזה בא ממקום נכון לנסוע ולתת לאחרים כי זה טוב ויכול לעשות לי ולהם טוב. הנסיעה תכין אותי לחיים להמשיך לתת, כי עד עכשיו רק קיבלתי ומעכשיו שאני עצמאי יותר אני מסוגל גם לתת וגם לקבל. חוץ מזה אני מרגיש כיף, פרפרים בבטן מהתרגשות, שמחה עצומה למרות שבהתחלה לא הכי רציתי כי לא התלהבתי מאפריקה. חלקם היו שקועים עמוק בתוך תחושת השליחות, וחשבו בעיקר על המפגש הראשוני עם הילדים שם.

אסנת: חשבתי על זה המון שזו שליחות וזה שווה את זה. חוץ מזה מעניין אותי איך יקבלו אותנו שם, אם רוצים שנגיע, אם יודעים עלינו ואם יתלהבו. אני זוכרת שבפעם ראשונה שהגיעו תורמים לפנימיה ממש נקשרתי, אז אני מחכה שהילדים בכפר ירוצו אלי וזה ייתן סיפוק שלא באתי סתם... ואם יהיה חשש בהתחלה ולא יהיו חיבוקים ונשיקות, זה התפקיד שלנו לגרום לזה שזה יקרה. אני מרגישה בחלום.

היו שתיארו לי כי רגע לפני העליה למטוס, מה שהעסיק אותם הוא תחושת ההזדהות, שנוכעת מהמקום האישי שבו הם עצמם נמצאים.

נאוה: תחושת ההזדהות, שאני הולכת לעזור למי שאבד לו מישו חשוב, ואני מזדהה ממש כי גם אני יתומה, למרות השוני שבנסיבות.

ממקבל לנותן

החלק המרכזי של עבודה זו הוא סיפורי הילדים על העשייה עצמה. את המשפט "להפוך ממקבלים לנותנים", שומעים הילדים כמעט בכל הזדמנויות שבה הם נתקלים במעשה נתינה בפנימיה. היכולת לשבור את מעגל המצוקה, על פי תפיסת בית הילדים, היא בטיפוח ופיתוח יכולת הנתינה לאחר. כדי להתחיל את תהליך ההפיכה ממקבל לנותן, בקשתי

מהילדים שיספרו חוויות אישיות שלהם ממקרים שבהם הם הרגישו כמקבלים. לירון: למשל שכמעט כל יום עוזרים לי בשיעורי הבית ונותנים בחונכות, ואני מרגישה שרוצים לעזור לי ושיש לאנשים זמן להיות בשבילי אוזן קשבת.

דליה: שנה אחרי שהגעתי בקייטנה היה פרס של קורס צלילה לילד שהכי השתתף, ובסוף הקייטנה ישבנו יחד והמנהל הודיע מול כולם שזו אני, ובאותו רגע על זה שחשבו לתת לי גרם לי לסיפוק ולהרגשה טובה ולהרגשה כיפית. כיף לדעת שמישהו רוצה לתת לך מכל הלב ובלי שום רצון לתמורה חזרה.

בטרם יצאנו לדרך, מרבית הילדים ציינו את השתייכותם לשני צדי המשוואה "מקבל – נותן", וכי למעשה זהו מעגל המזין את עצמו.

לירון: כל בן אדם גם מקבל וגם נותן, אין מאה אחוז רק לתת או רק לקבל, ואחד שרק נותנים לו זה לא טוב. בהתחלה יש כאלו שלא יכולים אלא רק לקבל ואם הם ממשיכים אז זה עצוב... אני רוצה להיות במצב של להגיע ממקבל לנותן...

נאוה: מי שמקבל מרגיש צורך לתת ומי שנותן יכול לקבל מהאדם שנתן לו, אין ניגוד יש השלמה...

והיו גם כאלה שלא הסתפקו בהכרה בהשתייכות לשני הצדדים, אלא הציבו לעצמם יעד. זואי: מרגישה שקיבלתי מה שרציתי אז הרגשתי מקבלת, ועכשיו תורי לתת. אני רוצה גם לקבל וגם לתת לא רק לקבל ולקבל...

כשצוות הפנימיה בנה את יעדי המשלחת, הועלה הרעיון שכל ילד יגייס בעצמו סכום כסף לא מבוטל למען הנסיעה. היו בצוות חילוקי דעות האם סכום מכובד של אלפיים שקלים ירתיע את הילדים, יוציא מהם את החשק לנסוע ויגרום להם להרגיש כלקוחות ששילמו ורוצים לקבל תמורה לכספם במקום להרגיש כתורמים. החלטנו בסופו של דבר להציג לילדים את הדרישה, במטרה להעביר להם את המסר שהמשלחת היא שלהם, דבר מתבטא בעבודה הפיזית אך גם בתרומה כספית משמעותית, ממש כמו התורמים שהם רואים בפנימיה. רציתי לבדוק מה חושבים הילדים על הצורך לתרום באופן זה, שדורש מהם לעבוד כדי להשיג את הסכום הדרוש. הילדים תיארו כי דווקא העבודה הקשה, בזמן הלימודים ועל חשבון החופש שלהם, היא זו שגורמת להם להתחבר יותר לנסיעה ולמטרותיה.

דנה: כיף לעבוד, בפנימיה אנחנו לא משלמים כלום, וכשאני עובדת אני עושה משהו, אני תורמת. בהתחלה חשבנו שזה רק שנעריך את זה ועכשיו ממש מחוברת שעשיתי משהו. זואי: ברור שזה שונה כי שאני עולה על המטוס בלי כלום, אני מרגישה ריקה, ועכשיו שאני באה עם כסף, אני מרגישה שעשיתי משהו, כי אני נותנת אז זה משפיע, ולא רק החוויה אלא התרומה.

הפעילות ברואנדה

שאלתי את הילדים מה היתה התרומה המשמעותית ביותר מבחינתם ברואנדה. אחדים מהם ציינו את פרויקט בניית הבסיסים למיכלי המים, שכן המים הם צורך בסיסי ולא מותרות. רועי: באותו יום שסיימנו את המיכל האחרון באנו לטקס, ובאה אן היימן, זו שייסדה את הכפר, והייתי שמח שאנחנו סיימנו מה שאחרים עשו 4 אנחנו עשינו 16, ואנחנו סיימנו את זה.

דנה: אני רגילה למים וחשמל ואם לא היה לי 4 שעות מים הייתי משתגעת... אחרים ציינו כי פרויקט האופניים הוא זה שנגע אל ליבם, בעיקר מראה החיוכים שלא משו מפני ילדי הכפר בעקבות הפרויקט. כמו כן הם אמרו כי העובדה שהפרויקט היה שלהם מתחילתו ועד סופו גרמה להם להתחבר אליו יותר.

נאוה: הדבר הכי יפה שעשינו זה האופניים, התחלנו מאפס ועשינו הכול, מלנקות אבק ולכלוך ועד לחדר צבוע יפה. עבדנו בשיתוף פעולה, חלק צבעו חלק הרכיבו. מזה הרגשנו הכי הרבה שמחה כי זה שלנו מאפס ועד הסוף. הרעיון היה לתת להם אופניים, כי זה מראה על עשירות ואני מבינה כמה זה חשוב כי הם הולכים ברגל... ושבאנו לשם והקשבנו להם וראינו איך הם חיים, זה עשה את כל ההרגשה של התרומה, אח"כ הגיעו המעשים שקמנו כל בוקר ועבדנו...

עמרי: האופניים, ממש ראו את השמחה של הילדים (נזכר ומחייך)... הילדים התייחסו בדבריהם לקשיים שחוו במהלך העבודה. בזמן העבודה הקשה, כשהיה חם, כבד ומעיף, עברו להם בראש מחשבות שונות. חלקם אמרו כי הם היו נחושים לסיים ולבצע את המשימות, וכי הסיפוק שבהגעה אל המטרה מקדש את האמצעים - הקשיים. רועי: באתי למטרה מסוימת ואני חייב לסיים... וגם עבר לי בראש איך העובדים כאן חיים על דולר ליום וסוחבים את זה, תביא לי מאה אלף דולר לא אעשה את זה... וההרגשה למען האחר זו הרגשה אחרת לגמרי...

אסנת:- סחבנו אבנים סלעים ומלט, חפרנו באדמה... הכנו יחד עם העובדים כאן והגענו ל16 מיכלים שזה קצב מטורף. נהניתי למרות הקושי. אתה מרגיש שאתה עושה משהו אז זה סיפוק אדיר.

חלק מהילדים נזכרו במעמד שלהם כמקבלים, בפנימיה, ומתוך כך קיבלו כוח ורצון להמשיך לפעול למרות הקשיים. עובדת היותם מקבלים סייעה להם בתהליך הנתינה. דליה: חשבתי על עצמי כשהייתי בפנימיה ושהביאו לי משהו שהיה חשוב לי, ואלו היו רגעי אושר כשהתרומה הייתה חשובה לי ומשמעותית. אחד מהילדים תרגם את הקושי לחוויה, והחיוך לא מש מפניו לכל אורך העבודה.

עמרי: זה חלק מהחווייה שאני עושה, שאני עוזר לאנשים.

כחלק מהמעגל המזין את עצמו של קבלה-נתינה, הילדים העלו תובנות שקיבלו מתוך העבודה על הפרויקטים. חלק מהילדים הרגישו שהם אכן יצאו ממעגל המצוקה, שכן כאשר אדם מכיר ביכולתו לתת לאחרים, מתברר לו כי הוא נמצא בעמדת כוח. אסנת: כשאני נותנת אני מרגישה שיצאתי ממעגל המצוקה כבר לא צריכה שיעזרו לי ואני יכולה לעזור לאחרים וזה כיף כשמהעזרה שלי אני רואה פירות.

תובנה נוספת שעלתה בדברי הילדים היא שמעשה הנתינה לאחר מביא את האדם למימוש יכולותיו.

רועי: מתישהו בחיים שלך אתה כל הזמן מקבל או די רק לקבל, תן לאחרים, לחברים, לכל הכיוונים, סוף סוף יוצא לי לתת למשהו שאני רוצה. ומה שגרם לי לתת זה שנתנו לי ועכשיו זו ההזדמנות שלי. המשפחה האחים, הפנימיה. אני נזכר שנתנו לי וזה הקטע. הצד הכי טוב זה הצד הנותן, כשאתה נותן למישהו ומרגיש את הסיפוק האמיתי.

לסיום תיאור המעבר "ממקבל לנותן", ברצוני להציג בקצרה את תחושות השיא שתיארו המשתתפים במשלחת. חווית השיא אליה הגיעו הילדים במשלחת הגבירה, לדעתי, את האמונה בעצמם, חיזקה את הדימוי העצמי שלהם ואת יכולתם למסוגלות אישית.

דליה: כשחזרנו לארץ אחד שהתחבר אלי שאל אותי אם אני רוצה להיות כמו אחות בשבילי כי אין לו אחות, זה ריגש אותי ובשבילי זה כל הסיפוק של הנסיעה, המשפט הזה היה שווה את כל הנסיעה ואת המאמץ. כי נכנסתי למישהו ללב, באמת יצא משהו מהנסיעה.

משה: - הכי נגע ללב שלי שממש אהבתי אותם וגם שמתי לב שהם ממש אהבו אותי. אני אזכור אותם כל החיים שלי ואני חושב שחשוב שכל האנשים ידעו על המשלחת כי זה דבר טוב.

רועי: בחיים לא עברתי חוויה כזו של להכיר אנשים, לא כל אחד יכול לעבור כזו חוויה. ושנטענו עץ מנגו, אמרתי שזו חברות שבפעם הבאה שאבוא הם יהיו הראשונים שאבוא אליהם...

שלום: לא יודע... קשה לענות, בשבילם, עצם העובדה שהיינו שם ובאנו להיות איתם.

במבט לאחור

כשחזרנו לארץ, היה זה אל תוך יומה השני של שנת הלימודים. הילדים התפזרו כל אחד אל שגרת יומו, מי ללימודים, מי למכינה או לשירות הלאומי ומי אל "היציאה לחיים" לאחר השחרור מהצבא. לא היה להם זמן לשבת ולעבד את החוויה בצורה מסודרת, וכן היה צורך לתת לחוויה לשקוע ולחלחל בתוכם, כל אחד ברמתו הוא. רק לאחר שלושה חודשים הגיע הזמן המתאים לבדוק איך כל משתתף רואה את הנסיעה במבט לאחור. בראיונות אלה הילדים סיפרו על החוויות האישיות שלהם מהנסיעה, וכן תיארו את השינויים שחלו בחייהם בעקבות הנסיעה, את התהליכים שהחלו להתפתח בקרבם בעקבותיה ואת הרגשתם בעקבות הבחירה דווקא בהם לפרויקט. הילדים התייחסו גם לחלומות שלהם ולתכניותיהם לעתיד, תוכניות שהושפעו גם הם מהנסיעה. כמו כן התייחסו הילדים לתפיסת האישיות שלהם לאור מה שחוו בנסיעה לרואנדה.

שינויים

כיום, כחבר בצוות הפנימיה, אני רואה כיצד הנסיעה שינתה וקידמה תהליכים הן אצל הילדים שעודם כאן והן אצל אלו שפרשו כנפיים ויצאו מהפנימיה. לב ליבה של עבודת מחקר זו הוא תיאור תהליכי השינוי שהילדים מעידים על עצמם שהתרחשו או החלו להתרחש בהם. הילדים תיארו בדבריהם למעלה מעשרים נקודות הנוגעות לדברים שהשתנו בהם. ניתן לשייך את השינויים לנושאים שונים ומגוונים. בעיני, עצם ההצהרה על השינוי, אפילו אם טרם בא לידי ביטוי בפועל, מעידה על הכוח הטמון בילדים הללו ועל הרצון החזק שלהם "לקחת את החיים בידיים" ולא לוותר.

השינוי הבולט ביותר אצל הילדים קשור לתכונות האופי שאמצו לעצמם בעקבות הנסיעה. הם דיברו על הסתפקות במועט, על היכולת להעריך את מה שיש להם מתוך מה שראו אצל היתומים ברואנדה.

דליה: להסתכל על דברים אחרת, לדעת שיש כאלו שאין להם ובכל זאת הם מאושרים וחושבים שהם עשירים, לעומת אחרים. זה גרם לי להסתפק במועט ולהסתפק במה שיש לי ולא להיות עם עין גדולה אלא להסתפק עם מה שיש...

אבי: שראיתי את העוני ועכשיו כאן אתה לומד להעריך דברים, למשל שזורקים אוכל אני מעיר לאחרים כי אני יודע מה קורה בעולם...

היו ילדים שתארו כי המשלחת גרמה אצלם לשינויים פנימיים בעצמם, כגון יכולת להתגבר על קשיים שלא העזו בעבר להתמודד מולם, חיזוק הביטחון העצמי, הכרה בבגרות

האישית ועוד. נדמה כי מכל החיסונים שקיבלו לפני הנסיעה לאפריקה נגועת המחלות, ה"חיסון" האמיתי היה המסע עצמו, שהעניק לנערים חוסן לקראת ההתמודדויות הצפויות להם בעתיד.

זואי: להתגבר על קשיים. המסע חיזק אותי, שהם עברו קשיים והתמודדו איתם ולראות אותם מגיעים להצלחות זה מעודד לראות כאלו שמצליחים, ולהם אין אמא וגם לי אין, והם מתקדמים הלאה וגם אני רוצה בעצמי.

רועי: נהייה לי יותר אומץ לעשות דברים. לא לוותר לעצמי. אני מסתכל עליהם ואומר: וואלה הם לא מוותרים לעצמם, מה שלא תעשה להם הם לא יוותרו, והם יודעים לשלב בין צחוק לרצינות... יש להם משפט: "אם תסתכל רחוק תגיע רחוק"... זה מסר שהולך איתי. אני משתמש בו ונזכר בילדים שם.

שינוי נוסף שבו הבחינו הילדים הוא היכולת לחשוב על האחר, ובעיקר על מי שקשה לו. שלום: שאני אוהב לעזור שאני אדם שאוהב לתת, ולא הייתי בטוח אבל עכשיו כן שאעזור אדם שקשה לו יותר ממני אפילו שלי קשה יותר ממנו.

לירון: עכשיו אחרי המסע אני אוהבת לעזור... כל בן אדם שפונה אלי לצדקה אפילו אם יש לי רק 10 אגורות, אני אתן לו. זה ממש חשוב... פעם הייתי לפעמים עוברת ליד אנשים ואפילו לא הייתי מתייחסת אליהם. אחרי המסע הזה פתאום כל בן אדם שניגש אלי אני מיד מביאה לו. כאילו מה שיש לי אני אתן.

עבור הילדים היתומים במשלחת, המפגש עם מציאות כזו של כפר שלם של ילדים ללא הורים עורר מחשבות על היתמות שלהם עצמם. כמה מהם חזרו מהנסיעה עם יכולת להתגבר על המחסום של הקושי בהתמודדות עם השכול, ואף חזרו לשוחח עם ההורה שנפטר.

נאווה: אני מדברת על זה עם אמא שלי ז"ל. עד אז לא היה לי קל, ועכשיו אני מדברת איתה על איך שהיא הייתה ואיך אני מתמודדת על זה...

זואי: הייתי מספרת לה שהיה לי קשה ושהיא חסרה לי וכמה הפרויקט הזה עזר לי להבין עוד דברים, ואילו חוויות הם עברו וזה לא כמו שאמא שלי נפטרה אך לא נרצחה והכול לטובה... והיא הייתה שמחה שהייתי עושה את זה בחיים שלה היא הלכה לבתי חולים והיית עוזרת ומתנדבת.

תהליכים

כהמשך לשינויים שהילדים הצהירו עליהם, החלו להתחולל גם תהליכים בפועל. כאחד מאנשי המערכת המטפלת בילדים, המתבונן אחורה מספר חודשים לאחר הנסיעה, אני יכול

להעיד על כמה וכמה תהליכים הנוגעים לתחומי חיים שונים.

תהליך אחד הוא תהליך ההחלטה לאן ללכת לאחר היציאה מן הפנימיה. מעשה ההתנדבות ברואנדה היווה אבן דרך בתהליך זה, היה לו חלק מרכזי בעיצוב שיקול הדעת. דנה: ראיתי את המתנדבים בחו"ל וזה משך אותי וזה עזר לי, זה הכיוון שנת שירות בחו"ל. רועי, שהתלבט האם לפתוח עסק משלו: עכשיו יש לי יותר אומץ ויותר שאיפות, אמרתי לעצמי על העסק- אם לא אתפוס אומץ עכשיו, לעולם לא....

חלומות

מעבר למחשבות על העתיד הקרוב, הילדים שיתפו אותי בעקבות הנסיעה בחלומות שאותם הם מקווים להגשים יום אחד בעתיד. הנסיעה השפיעה על חלומות אלו, שכן היא עצמה היתה חלום שהתגשם, הילדים לא תארו לעצמם כי הם ישתתפו בכזה מעשה בגיל כה צעיר. כך למשל סיפר עמרי: החלום שלי זה להיות טייס, ומלווה אותי מגיל קטן... הנסיעה לרואנדה השפיעה כי זה גם סוג של התנדבות. רועי, שהחליט בעקבות המסע ללמוד סיעוד: זה חלום שלי לעזור לאנשים, זה התחיל ממזמן מאחותי שהיא אחות, ומהצבא שהייתי חובש, והמחשבה על כך עושה לי טוב בלב.

מסקנות

ממעשה נתינה זה, ומעדויות הנערים על תחושותיהם בעקבותיו, עולה כי הנתינה מחוללת שינויים עצומים בקרבם של הנותן. עשיית החסד יכולה לקחת אנשים מעמדה אגואיסטית לחלוטין, ממצב שבו הם מרוכזים אך ורק בעצמם, ולהשריש בהם רצון עז להיטיב לזולת. יש להם סיפוק מהטבה זו, הם נהנים ממנה ויש לה גם חשיבות רבה עבורם. מלבד זאת, הנתינה יכולה לטעת באדם תכונות כמו אומץ, נכונות להתמודד עם קשיים, גבורה, בטחון עצמי ובגרות נפשית. האדם מגלה אלו כוחות טמונים בו ומה הוא מסוגל לעשות. בנוסף, לעצם המפגש עם המקבל יש משמעות עבור הנותן. כאשר הוא עומד מול אדם עם מצוקה הדומה למצוקתו שלו, או עם מצוקה גדולה הרבה יותר, הוא לומד להסתכל אחרת על קשיי היום-יום שלו ובכלל על כל עולמו הפרטי. מפגש זה יכול לגרום גם להשפעה חיובית של המקבל על הנותן - אם למקבל יש כוחות נפש חזקים, והוא מתמודד באומץ עם בעיותיו האישיות, גם הנותן יושפע ממנו. כאמור, גלגל הנתינה חוזר בעולם, כולנו נותנים וכולנו מקבלים.

כפי שראינו, השפעת הנתינה על הנותן היא רחבה מאוד, נוגעת לכל תחומי חייו וביכולתה לשנות באופן קיצוני את תפיסת עולמו, את שאיפותיו ואף את עתידו.

חשוב להוסיף כי הנערים הנותנים נראו מאושרים. האושר הנסוך על פניהם אפשר להם להעניק לאחר, והתחזק כתוצאה מהענקה זו. נערים אלו שנעשו מאושרים, קרוב לוודאי שיהיו בריאים יותר, יימשכו פחות לעולם הפשע, יהיו יצרניים יותר, יצירתיים יותר, מצליחים יותר מבחינה מקצועית וכלכלית ויעזרו יותר לחברה ולאחרים. החוויה שאותה חוו הילדים העשירה את "ארגו הכלים" שלהם. חוויות אלו נתנו להם תחושה שאפשר לחיות אחרת, לא רק במצב של "מקבלים", והטמיעו בהם את המסקנה שהם יכולים להעניק לאחרים. ממעשים אלו יכולים הילדים לאמץ זווית ראייה על החברה ועל מקומם בתוכה, מן ההיבטים החוקיים, הערכיים והמוסריים.

כפי שאמרנו בתחילת דברינו, המפגש עם המסע של הנערים לרואנדה מעניק משמעות חדשה לדברי חכמים בעניין הנתינה בהיבטים שונים. המדרש הידוע על לשון הפסוק "ויקחו לי תרומה" (ולא "ויתנו"), לשון שמתייחסת ללקיחה ולקבלה כחלק ממעשה הנתינה, התממש בשלב הראשון של המעבר ממקבל לנותן, ביכולת של הילדים להעניק לאחר דווקא מפני שהם יודעים לקבל. היחס לנתינה כמעצבת את אופיו של הנותן, כפי שמשתקף בין השאר בדברי ה"מכתב מאלהו" שצוטטו בראשית המאמר, משתקף בהמשך התהליך.²⁵ בנוסף, נדמה כי האהבה והקרבה שנוצרו בין שתי קבוצות הילדים בעקבות המסע, אין דוגמה טובה מהן להמחיש את דברי השפת-אמת: "...אברהם אבינו עליו השלום, נקרא חסיד לפני משורת הדין, והאכיל והשקה ומהנהג מנכסיו לכל באי עולם, וכמו שיש התקרבות מהנותן אל המקבל כן מן המקבל אל הנותן...רק ההתקרבות על ידי קבלת הטובה...".²⁶

תפילתי היא כי ילדים אלו יצליחו בהמשך חייהם, יהפכו לנותנים ולא רק לנוטלים. בשולי הדברים, ברצוני להודות לי"ג הגיבורים, ילדי הפנימיה המדהימים, שבזכותם למדתי כמה כוח טמון בכל אחד מאיתנו. למדתי שבמעשה הנתינה לאחר אתה מוכיח כי לא משנה מהיכן באת, אלא מה אתה עושה עם יכולותיך ולאן אתה מוביל את עצמך. בנוסף, ברצוני להודות לרב בלומנצוויג הי"ו, לשמוליק בן-שלום הי"ו, לבית הישיבה ורבניה ולתושבי ירוחם, על שהיוו אבן דרך משמעותית בעיצוב מחשבתי התורנית והחברתית, בחשיבות ובשליחות של העבודה יחד עם אוכלוסיות במצוקה, בבחינת "גדול תלמוד שמביא

²⁵ על כך יש להוסיף את היכולת להעניק לאדם אחר לחלוטין, לא רק כהשבת טובה תחת טובה, כפי שילדי הפנימיה יצאו לעזור לעם זר מתוך אהבה גדולה, כדברי רבי שלמה אבן גבירול: "אין הנדיב מי שהתנדב על מי שהתנדב עליו וקירב מי שקרבו - כי זה גמול. אבל הנדיב הוא מי שהתנדב על מי שלא התנדב עליו וקירב מי שהרחיקו" (מתוך "מבחר הפנינים" המיוחס לאבן גבירול, על פי מהדורת ברלין, 1928)

²⁶ "שפת אמת", פרשת "וירא".

לידי מעשה²⁷."

"יותר ממה שהנתינה באה בעקבות האהבה, האהבה באה בעקבות הנתינה"²⁸.

²⁷ קידושין, מ, ב.

²⁸ הרב אליהו דסלר, "מכתב מאליהו", כרך א' עמ' 140.

חגי תשור